GENERALINIO ADVOKATO DÁMASO RUIZ-JARABO COLOMER IŠVADA,

pateikta 2004 m. balandžio 27 d. [1]

I — Ginčo aplinkybės

1. Tai jau antras kartas, kai pateikiu išvadą nagrinėjamoje byloje [2], pradėtoje 2001 m., *Arbeitsgericht Lörrach* (Vokietija), teismui, turinčiam jurisdikciją pirmąja instancija nagrinėti socialines bylas, pateikus Teisingumo Teismui tris prejudicinius klausimus [3].

2. Iš pradžių dėl techninių priežasčių [4] Teisingumo Teismas nusprendė paskirti šias bylas penkių teisėjų kolegijai [5] ir jas nagrinėti be žodinės proceso dalies. Atsakymai į du pirmus klausimus atrodė numanomi, tačiau trečias sukėlė didelių sunkumų.

Šiuo pastaruoju klausimu siekiama išsiaiškinti, ar tuo atveju, kai valstybė narė netinkamai suderino savo nacionalinę teisę su Direktyva 93/104/EB dėl tam tikrų darbo laiko organizavimo aspektų [6], šios direktyvos 6 straipsnio 2 dalis, kuri įpareigoja nacionalines valdžios institucijas užtikrinti, kad vidutinis savaitės darbo laikas, įskaitant viršvalandžius, nebūtų ilgesnis kaip 48 valandos, yra pakankamai tiksli ir besąlygiška, kad privatūs asmenys galėtų ja pasiremti nacionaliniuose teismuose.

3. Pagal 2004 m. sausio 13 d. Teisingumo Teismo didžiosios kolegijos nutartį [7] atnaujinti žodinę proceso dalį kolegija, į kurią buvo kreiptasi, nusprendė, kad tuo atveju, jei ši nuostata atitiktų reikalaujamas tiesioginio veikimo sąlygas, ginče tarp privačių asmenų, ja būtų galima pasiremti nustatant direktyvą perkeliančios nacionalinės teisės nuostatos nesuderinamumo su pakankamai tikslia ir

1 — Originalo kalba: ispanų.

2 — Pirma išvada buvo pateikta 2003 m. gegužės 6 d., pasibaigus žodinei proceso daliai.

3 — Kalbama apie 2001 m. rugsėjo 26 d. septynias nutartis, priimtas šio Teisingumo Teismo nagrinėjamose septyniose bylose. Rašytinės proceso dalies metu 2001 m. lapkričio 7 d. Teisingumo Teismo pirmininko nutartimi septynios bylos buvo sujungtos.

4 — Rašytinės proceso dalies metu tik ieškovai pagrindinėse bylose ir Komisija pateikė pastabas.

5 — Šiuo atveju šeštajai kolegijai.

6 — 1993 m. lapkričio 23 d. Tarybos direktyva (OL L 307, p. 18).

7 — Tai nustato šios nutarties 6 punktas.

besąlygiška Bendrijos teisės norma pasekmes. Dėl šios priežasties šeštoji kolegija pagal Darbo reglamento 44 straipsnio 4 dalį nutarė perduoti bylas plenarinei sesijai.

4. Siekiant palengvinti bylos nagrinėjimą, įvyko Teisingumo Teismo posėdis, kuriame, be pagrindinių bylos šalių, dalyvavo valstybės narės, Taryba ir Komisija.

Šioje išvadoje apsiribosiu šio klausimo nagrinėjimu, kitur remdamasis savo ankstesne išvada.

5. 2004 m. kovo 9 d. Teisingumo Teismo posėdyje dalyvavo ieškovų pagrindinėse bylose bei Vokietijos, Prancūzijos, Italijos ir Jungtinės Karalystės vyriausybių bei Komisijos atstovai.

II — Teisinės ir faktinės aplinkybės

6. Vokietijoje darbo ir poilsio laikas reglamentuojamas 1994 m. birželio 6 d. Įstatymu dėl darbo laiko (*Arbeitszeitgesetz*), kuris buvo priimtas perkeliant Direktyvą 93/104 į nacionalinę teisę.

7. *Arbeitszeitgesetz* 2 straipsnio 1 dalyje darbo laikas apibrėžiamas kaip laikotarpis nuo darbo pradžios iki darbo pabaigos, išskyrus pertraukas; pagal 3 straipsnį darbo diena neturi būti ilgesnė kaip 8 valandos, tačiau ji gali būti maksimaliai prailginta iki 10 valandų su sąlyga, kad neviršijamas 8 valandų vidurkis per 6 kalendorinius mėnesius ar 24 savaičių laikotarpį.

8. Tačiau *Arbeitszeitgesetz* 7 straipsnio 1 dalies 1 punktas leidžia kolektyvine sutartimi ar jos pagrindu sudarytu įmonės susitarimu, nukrypstant nuo 3 straipsnio nuostatų:

a) prailginti darbo laiką iki 10 valandų per dieną netgi jo nekompensuojant, jeigu darbo laiką sudaro reguliarūs ir pakankamai ilgi darbo nuolatinėje tarnyboje laikotarpiai;

<...>

9. Pagal Vokietijos Raudonojo kryžiaus darbdavių, darbuotojų ir mokinių darbo sąlygų kolektyvinės sutarties (*Tarifvertrag über Arbeitsbedingungen für Angestellte, Arbeiter und Auszubildende des Deutschen*

Roten Kreuzes, toliau – Raudonojo kryžiaus kolektyvinė sutartis) 14 straipsnio 1 dalį, kuri remiasi *Arbeitszeitgesetz* 7 straipsnio 1 dalies 1 punkto a papunkčiu, normalus darbo laikas, išskyrus pertraukas, vidutiniškai yra 39 valandos (nuo 1990 m. balandžio 1 d. – 38 su puse valandos) per savaitę. Įprastai vidutinis savaitės darbo laikas apskaičiuojamas remiantis 26 savaičių laikotarpiu.

10. Visi ieškovai yra skubios pagalbos specialistai, teikiantys skubią medicinos pagalbą ir lydintys ligonius kelyje į ligoninę, dirbantys ar dirbę Vokietijos Raudonajame kryžiuje, iš kurių du pateikė ieškinius dėl papildomai išdirbtų viršvalandžių atlyginimo, kiti – dėl teisės nedirbti ilgiau kaip 48 valandas per savaitę pripažinimo. Atsakovas, be kitos veiklos, teikia greitosios pagalbos sausumos transportu paslaugas, vadovauja keliems nuolat veikiantiems greitosios pagalbos punktams ir greitosios pagalbos automobiliais vykdo savo užduotis.

Pagal 14 straipsnio 2 dalį normalus darbo laikas gali būti prailgintas:

a) iki 10 valandų per dieną arba vidutiniškai 49 valandų per savaitę, jei reguliariai dirbama nuolatinėje tarnyboje vidutiniškai bent 2 valandas per dieną;

b) iki 11 valandų per dieną arba vidutiniškai 54 valandų per savaitę, jei reguliariai dirbama nuolatinėje tarnyboje vidutiniškai bent 3 valandas per dieną;

c) iki 12 valandų per dieną arba vidutiniškai 60 valandų per savaitę, jei darbuotojas turi būti savo darbo vietoje, bet dirba tik kai jo to prašoma.

11. Darbo sutartims taikoma Vokietijos Raudonojo kryžiaus kolektyvinė sutartis. Visos šalys pripažįsta, kad kolektyvinės sutarties 14 straipsnio 2 dalies b punkto nustatytos materialios darbo laiko prailginimo sąlygos, t. y. jei reguliariai dirbama nuolatinėje tarnyboje (*Arbeitsbereitschaft*) vidutiniškai bent 3 valandas per dieną, yra įvykdytos.

12. Pagal ankstesnę redakciją, galiojusią bylos aplinkybių metu, Direktyvos 93/104 6 straipsnio 2 dalyje nustatyta maksimali savaitės darbo trukmė galėjo būti nuolat viršijama, kadangi *Arbeitszeitgesetz* 7 straipsnio 1 dalies 1 punkto a papunktis leido kolektyvine sutartimi prailginti darbo laiką

iki 10 valandų per dieną jo nekompensuojant, jeigu darbo laiką sudaro reguliarūs ir pakankamai ilgi darbo nuolatinėje tarnyboje laikotarpiai [8].

III — Klausimo analizė

13. Remdamasis keliomis citatomis iš Teisingumo Teismo praktikos ir doktrinos, ankstesnėje savo išvadoje tvirtinau, kad šis ginčas yra tarp privačių asmenų, vadinasi, darbuotojai pagal gerai žinomą Teisingumo Teismo praktiką dėl direktyvų, kurių valstybės narės tinkamai neįgyvendino, tiesioginio veikimo, negali remtis Direktyvos 93/104 6 straipsnio 2 dalimi.

14. Taip pat pabrėžiau, kad tokiomis aplinkybėmis nacionalinis teismas, privalantis išaiškinti nacionalinės teisės aktus, turi tai daryti kiek įmanoma atsižvelgdamas į direktyvos formuluotę ir jos tikslą, siekiant direktyvoje numatyto rezultato ir taip laikydamasis EB 249 straipsnio trečiosios pastraipos.

15. Galiausiai priminiau: kai toks „Bendrijos teisę atitinkantis aiškinimas" yra neįmanomas, Teisingumo Teismo praktika ragina nacionalinį teismą visiškai garantuoti Bendrijos teisės veiksmingumą ir savo paties iniciatyva prireikus netaikyti nė vienos galbūt prieštaraujančios nacionalinės teisės nuostatos, nereikalaujant arba nelaukiant jų panaikinimo įstatymu arba kita konstitucinės procedūros tvarka.

16. Suprantu ir pritariu susirūpinimui tų, kurie mano, kad horizontalaus direktyvų tiesioginio veikimo nepripažinimas šiuo atveju sudaro kliūčių, tačiau atitinka šią Teisingumo Teismo praktikos tendenciją, priešingą kai kurių generalinių advokatų nuomonei ir didelei teisinės doktrinos daliai, kuri kartu su „Bendrijos teisę atitinkančio aiškinimo" reikalavimu yra viena iš sudėtingiausių Bendrijos teisės dilemų, kuriai sunku rasti bendrą sprendimą. Tačiau būtina išsamiau išnagrinėti situaciją, bent jau siekiant surasti tinkamą sprendimą šių bylų specifinėmis aplinkybėmis, kuriame būtų atsižvelgta į Bendrijos teisės viršenybės principą, EB 10 straipsnyje įtvirtintą valstybėms narėms tenkančią lojalaus bendradarbiavimo pareigą, bei privalomą direktyvos pobūdį ir jos sukeliamus padarinius Sutartimi sukurtai teisinei sistemai.

8 — Vokietijos vyriausybė atsakyme į Teisingumo Teismo pateiktą klausimą pažymi, kad nuo 2004 m. sausio 1 d. įsigaliojusi įstatymo dėl darbo laiko reforma įpareigoja skirti darbuotojui kompensaciją, prailginus darbo dieną daugiau nei 10 valandų. Pakeitimas buvo priimtas po 2003 m. rugsėjo 9 d. Sprendimo *Jaeger* (C-151/02, Rink. p. I-8389), kurio 71 punktas pavirtina, kad visas darbo laikas budinčioje tarnyboje, kurią atlieka vienas gydytojas, fiziškai privalantis būti ligoninėje, yra darbo laikas Direktyvos 93/104 prasme, vadinasi, Bendrijos teisės norma draudžia valstybės narės teisės aktus, kurie šio sektoriaus darbuotojų poilsio laiką laiko neveiklumo laikotarpiais.

Jau dabar galiu pareikšti, kad nė vienas iš Teisingumo Teismo posėdyje pateiktų argumentų manęs visiškai neįtikino.

17. Teisingumo Teismas pageidavo išsiaiškinti „Bendrijos teisę atitinkančio aiškinimo" sąvokos taikomumą specifinėmis šių bylų aplinkybėmis: 1) kai Vokietijos įstatymo dėl darbo laiko 7 straipsnio 1 dalies 1 punkto a papunktis yra leidžianti nukrypti nuostata nuo bendresnių tame pačiame įstatyme esančių ir visiškai atitinkančių Bendrijos normos turinį ir tikslą nuostatų; 2) kai Direktyva 93/104 siekia apsaugoti darbuotojus kaip silpnąją darbo sutarties šalį ir 3) kai dauguma ieškovų pateiktuose ieškiniuose siekia teisės nedirbti ilgiau kaip 48 valandas per savaitę pripažinimo, tai yra reikalavimas, kuris neturi ekonominio pobūdžio ir kurį sunku įvertinti kiekybiškai, vadinasi, yra mažai galimybių iš valstybės valdžios institucijų gauti žalos atlyginimą dėl Bendrijos teisės pažeidimo.

18. Šių bylų ypatybės jas skiria nuo kitų anksčiau Teisingumo Teismo nagrinėtų atvejų, kai valstybės narės teisės aktai nebuvo laiku ir tinkamai suderinti su direktyva. Nagrinėjamu atveju, priešingai, Vokietijos Federacinė Respublika priėmė įstatymą, kad perkeltų Direktyvos 93/104 turinį ir tikslą į savo nacionalinę teisę. Manau, kad ji ketino suderinti tinkamai, kadangi nėra įrodymų, kad sąmoningai siekta išvengti EB 10 straipsnyje numatyto lojalumo įsipareigojimo. Jos geros valios įrodymas yra tai, kad per mažiau nei keturis mėnesius ji pakeitė savo teisės aktus, kad jie atitiktų Teisingumo Teismo aiškinimą sprendime *Jaeger*[9]. Be to, pagal Teisingumo Teismo praktiką kiekvienas nacionalinis teismas turi daryti prielaidą, kad valstybė visiškai laikėsi iš direktyvos išplaukiančių įsipareigojimų [10].

19. Vadinasi, reikia manyti, kad Vokietijos įstatymas dėl darbo laiko siekė perimti visas Direktyvos 93/104 normas. Vis dėlto vienoje vietoje jis suklydo: viršijo principų (1–16 straipsniai) ir leidžiančių nukrypti nuostatų (17 ir 18 straipsniai) tinkamu suderinimu, kuriuo pagrįstas direktyvos taikymas, nustatytas ribas. Kalbama būtent apie nagrinėjamo įstatymo 7 straipsnio 1 dalies 1 punkto a papunktį, kuris yra leidžianti nukrypti nuostata, o kitos nuostatos, apibrėžiančios darbo ir poilsio laiką, nuosekliai laikosi Bendrijos teisės.

20. Beje, minėta Vokietijos įstatymo nuostata, kuria remiasi Raudonojo kryžiaus

9 — Aštuntoje nuorodoje minėtas sprendimas *Jaeger*.

10 — 1993 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *Wagner Miret* (C-334/92, Rink. p. I-6911, 20 punktas).

kolektyvinės sutarties 14 straipsnis, prailginant savaitės darbo trukmę, yra įstatymo 3 straipsnio, pagal kurį darbo trukmė negali viršyti 8 valandų per dieną, išimtis.

21. Aiškinant šią nuostatą kartu su minėto įstatymo 9 straipsniu, pagal kurį sekmadienis yra poilsio diena, išeitų 48 valandų darbo savaitė, kuri atitinka Direktyvos 93/104 6 straipsnio 2 dalyje nustatytą normą. Tik šių dviejų vidaus teisės straipsnių taikymas leistų sutikti su ieškovų pagrindinėse bylose dauguma, kadangi, kaip jau minėjau, du iš septynių ieškovų reikalauja papildomo išdirbtų viršvalandžių atlyginimo, o kiti penki – teisės nedirbti ilgiau kaip 48 valandas per savaitę pripažinimo.

Ar tuo atveju, jei Vokietijos teismas taip nuspręstų, reikštų, kad, priešingai nusistovėjusiai Teisingumo Teismo praktikai, jis pripažintų direktyvos, kuri, kaip žinoma, negali pati savaime sukurti pareigų asmeniui, vienos nuostatos tiesioginį veikimą? [11]

11 — 1986 m. vasario 26 d. Sprendimas *Marshall* (152/84, Rink. p. 723, 48 punktas) ir 1990 m. lapkričio 13 d. Sprendimas *Marleasing* (C-106/89, Rink. p. I-4135, 6 punktas).

22. Valstybės narės, dalyvavusios procese dėl prejudicinio sprendimo priėmimo, išreiškė savo nerimą dėl galimybės pakeisti Teisingumo Teismo praktiką, pripažįstant per nustatytą terminą neperkeltos į nacionalinę teisę ar neteisingai perkeltos direktyvos tiesioginį veikimą. Nepritariu šiam nerimui, kadangi nemanau, kad toks klausimas susijęs su Direktyvos 93/104 6 straipsnio 2 dalimi, nors ji ir atitinka visas pakankamai aiškios ir besąlygiškos normos sąlygas [12]. Taip pat nepritariu ir nuomonei tų, kurie nesutiko, kad Vokietijos normos, priešingos anksčiau minėtai Bendrijos teisės normai, netaikymas pagrindinėje byloje prilygtų tiesioginio veikimo pripažinimui, nepaisant gausių Teisingumo Teismo sprendimų, kurie atmeta tokią galimybę ginčuose tarp privačių asmenų.

Tačiau pritariu Italijos vyriausybei, kad kiltų mažiau problemų ir būtų veiksmingiau direktyvomis siekiamų Sutarties tikslų atžvilgiu laikytis Teisingumo Teismo priimto sprendimo, teikiant pirmenybę labiausiai atitinkančios Bendrijos teisės sistemą nacionalinės teisės normos aiškinimui.

12 — 1982 m. sausio 19 d. Sprendimas *Becker* (8/81, Rink. p. 53, 25 punktas); 1989 m. birželio 22 d. Sprendimas *Fratelli Costanzo* (103/88, Rink. p. 1839, 29 punktas); 1996 m. rugsėjo 17 d. Sprendimas *Cooperativa Agricola Zootecnica S. Antonio ir kt.* (sujungtos bylos C-246/94–C-249/94, Rink. p. I-4373, 17 punktas); 1999 m. birželio 1 d. Sprendimas *Kortas* (C-319/97, Rink. p. I-3143, 21 punktas) ir 2004 m. vasario 5 d. Sprendimas *Rieser Internationale Transporte* (C-157/02, Rink. p. I-1477, 22 punktas).

23. Savaime suprantama, kad valstybių narių įsipareigojimas pasiekti direktyvose numatytą tikslą, kaip ir jų pareiga, išplaukianti iš EB 10 straipsnio, imtis visų atitinkamų bendrų ir specialių priemonių užtikrinti šio įsipareigojimo įvykdymą, tenka visoms valstybės valdžios institucijoms, įskaitant ir teismus [13].

24. Siekdamas kompensuoti nagrinėjamos direktyvos nuostatos tiesioginio veikimo nepripažinimą ginče tarp privačių asmenų, Teisingumo Teismas išplėtojo vadinamąją „Bendrijos teisę atitinkančio aiškinimo" doktriną, pagal kurią, taikydamas nacionalinius teisės aktus, priimtus prieš priimant direktyvą ar ją priėmus, nacionalinis teismas, privalantis išaiškinti tuos aktus, privalo tai daryti kiek įmanoma remdamasis direktyvos formuluote ir atsižvelgdamas į joje numatytą tikslą, siekiant direktyvoje numatyto rezultato, ir taip laikydamasis EB 249 straipsnio trečiosios pastraipos nuostatos [14]. Šio principo ypač turėtų laikytis nacionalinis teismas, kai valstybė narė kaip ir šioje byloje yra įsitikinusi, kad jos priimti teisės aktai atitinka direktyvos reikalavimus [15].

25. Vis dėlto tam tikrose bylose, kuriose jis rekomendavo šį aiškinimo būdą, būtent ginčuose tarp privačių asmenų, Teisingumo Teismas neapsiribojo tik šio principo įtvirtinimu, bet ėjo toliau, nurodydamas šį klausimą pateikusiam teismui konkretų tikslą, kurį jis turėtų pasiekti kiekvienu atveju. Dėl aiškumo pateiksiu kelis pavyzdžius [16].

13 — 1984 m. balandžio 10 d. Sprendimas *Von Colsonir Kamann* (14/83, Rink. p. 1891, 26 punktas) ir 1986 m. gegužės 15 d. Sprendimas *Johnston* (222/84, Rink. p. 1651, 53 punktas).

14 — Vienuoliktoje išnašoje minėto sprendimo *Marleasing* 8 punktas ir dešimtoje išnašoje minėto sprendimo *Wagner Miret* 20 punktas; 1994 m. liepos 14 d. Sprendimas *Faccini Dori* (C-91/92, Rink. p. I-3325, 26 punktas) ir 2000 m. liepos 13 d. Sprendimas *Centrosteel* (C-456/98, Rink. p. I-6007, 16 punktas).

15 — Dešimtoje išnašoje minėto sprendimo *Wagner Miret* 21 punktas. Žr. L. Bernardeau, *Clauses abusives: illicéité des clauses attributives de compétence et l'autonomie de leur contrôle judiciaire*, Revue européenne de droit de la consommation, 2000, p. 261–281, ypač p. 270: „L'obligation d'interprétation conforme qui découle du principe de la primauté du droit communautaire s'applique *a fortiori* lorsque la directive a été transposée".

16 — Dalis vokiečių doktrinos pripažįsta nacionaliniam teismui kompetenciją Bendrijos teisę atitinkančiu aiškinimu sumažinti nacionalinės teisės trūkumus ar netgi neatitikimus Bendrijos teisei siekiant atitikti Bendrijos direktyvos tikslus. Žr. V. Götz, *Europäische Gesetzgebung durch Richtlinien — Zusammenwirken von Gemeinschaft und Staat*, Neue Juristische Wochenschrift, 1992, p. 1854: „Über die Auslegung von Begriffen und Normen, die eine offensichtliche Kongruenz zwischen Richtlinie und staatlichem Umsetzungsrecht aufweisen, hinaus, kann richtlinienkonforme Auslegung in begrenztem Umfange die weitergehende Funktion erfüllen, Unzulänglichkeiten der staatlichen Gesetzgebung zu überbrücken oder der Richtlinie zu einem Anwendungsvorrang gegenüber solchen Bestimmungen des nationalen Rechts zu verhelfen, die nicht direkt umsetzungsbedingt sind, deren Anwendung aber im Bereich der Richtlinie mit dieser nicht zu vereinbaren wäre". Pagal šią doktriną Bendrijos teisės viršenybė apima jos aiškinimą, vadinasi, Teisingumo Teismo suteikta reikšmė turi pirmenybę bet kurio kito nacionalinių normų skirtų perkelti Bendrijos direktyvą aiškinimo atžvilgiu, susidarant situacijai, kai nacionalinis teismas turi aiškinti nacionalinę teisę *contra legem*, siekdamas užtikrinti Bendrijos normos taikymą. Pavyzdžiui, A. Dendrinos, *Rechtsprobleme der Direktwirkung von EWG-Richtlinien*, p. 290–292, ypač p. 290: „In diesem Punkt muss hervorgehoben werden, dass die Richtlinienbestimmungen Vorrang in der Auslegung haben. Dies bedeutet, dass den durch den EuGH ausgelegten Richtlinienvorschriften des Gemeinschaftsrechts für den Ausgangsfall Vorrang gegenüber der gegenteiligen einheimischen Interpretation einer mehrdeutigen zur Ausführung der Richtlinien ergangenen nationalen Norm gebührt. Hier spricht man von der unmittelbar wirkenden Auslegung. Aufgrund dieser Erkenntnis kommt man der Anerkennung der horizontalen unmittelbaren Wirkung ein Stück näher, da der nationale Richter wegen der vorrangigen Auslegung des EuGH gegebenenfalls nationales Recht contra legem auslegen muss, welches zur Umsetzung der Richtlinie ergangen ist und zugleich private Rechtsverhältnisse regelt", ir W. Brechmann, *Die Richtlinienkonforme Auslegung*, p. 160–166, ypač p. 163, kuris remiasi šia daugelio autorių palaikoma doktrina „Die These von Dendrinos, dass eine richtlinienkonforme Auslegung auch eine Auslegung contra legem erlaube, ist jedoch keineswegs eine vereinzelte Sondermeinung, sondern sie wird von anderen Autoren der völkerrechtlichen Theorie vertreten".

26. Į Ispanijos nacionalinę teisę neperkeltos Direktyvos 68/151/EEB [17], kurios tikslas – apriboti bendrovių negaliojimo atvejus, siekiant užtikrinti teisinį tikrumą santykiuose tarp bendrovės ir trečiųjų šalių bei santykius tarp bendrovės narių, aiškinimas Teisingumo Teismą paskatino pasiūlyti nacionaliniam teismui aiškinti nacionalinės teisės aktus kiek įmanoma atsižvelgiant į šios direktyvos formuluotę ir į jos tikslą, *kad būtų išvengta bendrovės negaliojimo paskelbimo dėl kitos priežasties nei tos, kurios išvardytos jos 11 straipsnyje* [18].

Bendrovė *Marleasing* pareiškė ieškinį dėl bendrovės steigimo sutarties panaikinimo, nes ji neturi teisinio pagrindo, yra fiktyvi ir buvo vykdoma pažeidžiant kreditorių teises. Atsakovė jį ginčijo remdamasi tuo, kad direktyvos 11 straipsnis pateikia nebaigtinį negaliojimo atvejų sąrašą, tarp kurių nėra teisinio pagrindo nebuvimo. Laikantis Teisingumo Teismo pasiūlymo, Ispanijos civilinio kodekso 1261 ir 1275 straipsniai, pagal kuriuos sutartys, neturinčios teisinio pagrindo ar jei jų teisinis pagrindas yra neteisėtas, neturi teisinio poveikio, neturėtų būti taikomi. Būtent tai *Oviedo* pirmosios instancijos teismas Nr. 1 nutarė savo 1991 m. vasario 23 d. Sprendime, atmesdamas ieškinį, kuris buvo grindžiamas teisinio pagrindo nebuvimu, Direktyvoje 68/151 nenumatytu negaliojimo pagrindu [19]. Sprendimas, vienbalsiai sveikintinas dėl savo EB dvasios, nekėlė klausimo, ar „Bendrijos teisę atitinkančio aiškinimo" doktrinos taikymas galėtų sukelti panašias pasekmes horizontalaus direktyvų tiesioginio veikimo pripažinimui.

27. Sprendime *Wagner Miret* [20] prašymo priimti prejudicinį sprendimą pagrindu buvo prieita prie išvados, kad Ispanijos teisės nuostatų neįmanoma aiškinti kaip atitinkančių Direktyvą 80/987/EEB [21] ir kad jos *neleidžia vadovaujančiam personalui naudotis Bendrijos normos suteiktomis garantijomis*, pareiškiant, kad valstybė narė turi atlyginti suinteresuotiems asmenims patirtus nuostolius dėl direktyvos neįgyvendinimo.

Proceso dėl prejudicinio sprendimo priėmimo metu Teisingumo Teismas pabrėžė, kad

17 — 1968 m. kovo 9 d. Pirmoji Tarybos direktyva dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės, siekdamos suvienodinti tokias apsaugos priemones visoje Bendrijoje, reikalauja iš Sutarties 58 straipsnio antrojoje pastraipoje apibrėžtų bendrovių, jų narių ir kitų interesų apsaugai, koordinavimo (OL L 65, p. 8; EE 17/01, p. 3).

18 — Vienuoliktoje išnašoje minėto sprendimo *Marleasing* 13 punktas. D. Curtin, *Directives: the effectiveness of judicial protection of individual rights, Common Market Law Review*, 1990, p. 709–739, ypač p. 724: „In Marleasing, the end result was that the Spanish tribunal was obliged to interpret the provisions of the Spanish Civil Code in a manner so as to preclude a declaration of nullity of a public limited company based on a ground different from those set out in Article 11 of the (unimplemented) first Company Directive. This means in effect that the obligation contained in a directive is placed on *private parties*, albeit after having been transformed, via judicial interpretation, into one of national law. In practice, this clever judicial strategy achieves, where the national law is at all open to interpretation, the same result as if a particular provision of that directive could be recognized as enjoying horizontal direct effects. In this manner, „horizontal" rights which are enshrined in directives can have the force of law as between individuals without a specific domestic legislative process and the primacy of Community law is assured".

19 — Žr. DEC-NAT Teisingumo Teismo duomenų bazę, nuoroda: dos-Cour QP/01853-P1.

20 — Dešimtoje išnašoje minėto sprendimo *Wagner Miret* 22 punktas.

21 — 1980 m. spalio 20 d. Tarybos direktyva 80/987/EEB dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su darbuotojų apsauga jų darbdaviui tapus nemokiam, suderinimo (OL L 283, p. 23), iš dalies pakeista 1987 m. kovo 2 d. Tarybos direktyva 87/164/EEB (OL L 66, p. 11).

Ispanijos Karalystė nesukūrė kito garantijų mechanizmo nei teikiamo *Fogasa*, kurio apsauga neapėmė šios kategorijos darbuotojų teisės reikalauti negauto atlyginimo darbdavio nemokumo atveju. Atsižvelgdamas į veikimo laisvę, kurią valstybėms narėms suteikia Direktyva 80/987, Teisingumo Teismas nutarė, kad ši darbuotojų kategorija negali remtis šia nuostata prašant garantinės institucijos, įkurtos kitoms pagal darbo sutartį dirbančių darbuotojų kategorijoms, išmokėti nesumokėtą darbo užmokestį. 1994 m. vasario 16 d. savo sprendime *Tribunal Superior de Justicia de Cataluña* atmetė prašymą, atleidžiant *Fogasa* nuo įsipareigojimų, bet pripažino, kad ieškovas turėjo teisę pareikšti ieškinį prieš valstybę dėl patirtos žalos atlyginimo ir privalėjo ja pasinaudoti, pareikšdamas ieškinį kompetentingam teismui [22].

28. Sprendime *Océano Grupo Editorial y Salvat Editores* [23] buvo sprendžiama, ar, per nustatytą terminą neperkėlus Direktyvos 93/13/EEB [24] į nacionalinę teisę, teismas galėjo savo iniciatyva preziumuoti, kad *Barselonos* civilinių bylų teismas neturi jurisdikcijos, kuri jam buvo priskirta pagal sutarties sąlygą, kurią tas pats teismas pripažino nesąžininga direktyvos prasme. Teisingumo Teismas, įtvirtindamas generalinio advokato A. Saggio pasiūlymą, pateiktą jo puikioje išvadoje, kurios 27–37 punktai išsamiai nagrinėja šį subtilų klausimą, atsakė teigiamai, nuspręsdamas, kad „Bendrijos teisę atitinkantis aiškinimas" reikalauja, kad nacionalinis teismas *teiktų pirmenybę nacionalinės teisės nuostatai, kuri jam leis savo iniciatyva atsisakyti nesąžininga sąlyga jam priskirtos jurisdikcijos.*

Ginčijama sąlyga nustatė įmonės buveinės vietos teismui išimtinę jurisdikciją spręsti ginčus, susijusius su pirkimo sutarties taikymu. Direktyva 93/13 buvo pavėluotai perkelta į nacionalinę teisę ir tarpiniu laikotarpiu taikytinos nuostatos, skirtos vartotojų apsaugai, aiškiai nebereguliavo klausimo, ar nesąžiningų sąlygų negaliojimas galėjo būti keliamas teismo iniciatyva, ir, be to, Ispanijos teisėje nebebuvo jokios teisinės bazės, kad teismas galėtų spręsti dėl negaliojimo, išskyrus vienos šalies prašymu. Tačiau Teisingumo Teismas patikslino Ispanijos teismui, kad jis savo iniciatyva turėjo atsisakyti jurisdikcijos nagrinėti ginčą, kuris jam buvo priskirtas šiomis sąlygomis [25]. 2000 m. liepos 14 d. Nutartimi bylą pirmąja instancija

22 — Žr. DEC-NAT Teisingumo Teismo duomenų bazę, nuoroda: dos-Cour QP/02395-P1.

23 — 2000 m. liepos 27 d. Sprendimas (C-240/98–C-244/98, Rink. p. I-4941, 32 punktas).

24 — 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyva dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais (OL L 95, p. 29).

25 — Craig P. ir Búrca G., *EU Law. Text, cases and materials, Third Edition, Oxford University Press*, p. 219: „This ruling does not declare that the Spanish court *must* decline jurisdiction by reading national law in the light of the Directive's requirements, but it certainly encourages the national court to do this, by indicating that is should „favour" that interpretation if it is possible. And while such an interpretation of national law would not impose any legal obligation on Océano, it would deprive that company of any possible existing right under national law to enforce the consumer contract before the Barcelona court. While the defendant would not himself or herself have to „invoke" the right (since the defendant might well not appear before a court outside his or her domicile) that party would benefit from the terms of the directive even though it was not implemented, and the plaintiff company would suffer a legal disadvantage" ir Stuyck J., *Common Market Law Review*, 38, p. 719–737, ypač p. 737: „Océano means a further step in the Court's case law on the role of the national judge in applying Community law, by construing a duty for the national courts to invoque of their own motion the unfair character <...> of a jurisdiction clause".

nagrinėjantis Ispanijos teismas pažodžiui taikė Teisingumo Teismo sprendimą ir pasinaudojo galimybe savo iniciatyva patikrinti sąlygos nesąžiningą pobūdį bei atmesti ieškinį kaip nepriimtiną dėl nesąžiningos nuostatos priskiriančios ginčą Barselonos teismui, pridurdamas, kad šis negaliojimas suteikia jurisdikciją atsakovo gyvenamosios vietos teismams nagrinėti bylą [26].

29. Pareiga „aiškinti atitinkant Bendrijos teisę" kyla ne tik bylose dėl prejudicinio sprendimo priėmimo, kaip galima manyti pagal pirmiau pateiktus pavyzdžius. Sprendimas *Komisija prieš Italiją* [27] parodė, kad nustačius, jog valstybė narė neįvykdė savo įsipareigojimų pagal Bendrijos teisę, *tiek teisminėms, tiek valstybės narės valdžios institucijoms, pirma, leidžiama visiškai uždrausti taikyti neatitinkančią atleidimo nuo mokesčių tvarką ir, antra, numatoma pareiga imtis visų nuostatų palengvinti visišką Bendrijos teisės įgyvendinimą.*

30. Kitais minėtais atvejais Teisingumo Teismas, taip konkrečiai nenurodydamas nacionaliniam teismui, ką jis turėtų nuspręsti, pasiūlė labiausiai tinkamą būdą pasiekti direktyvos tikslą.

31. Sprendime *Pafitisirkiti* [28] Teisingumo Teismas nusprendė, kad Direktyvos 77/91/EEB [29] 25 straipsnis, skirtas užtikrinti minimalią akcininkų apsaugą visose valstybėse narėse užkerta kelią taikyti teisės aktus, kurie leidžia didinti bendrovės įstatinį kapitalą administraciniu aktu ir be visuotinio narių susirinkimo sprendimo ypatingos situacijos, susidariusios dėl jos įsiskolinimo, atveju.

Pagrindinės bylos šalys buvo bankas, įsteigtas akcinės bendrovės forma su savo naujaisiais akcininkais, ir buvę akcininkai, kurie ginčijos leidusį kapitalo padidinimą bendrovės įstatų pakeitimą, atliktą laikino administratoriaus sprendimu, nesušaukus visuotinio susirinkimo, ir akcijų paskirstymą. Buvę akcininkai taip pat reikalavo vėliau įvykdytų trijų akcinio kapitalo padidinimų panaikinimo. Vėlesni proceso posūkiai neleidžia pasisakyti dėl įvykių eigos [30].

26 — Žr. DEC-NAT Teisingumo Teismo duomenų bazę, nuoroda: dos-Cour QP/03748-P1.

27 — 1993 m. sausio 19 d. Sprendimas (C-101/91, Rink. p. I-191, 24 punktas). Taip pat žr. 1972 m. liepos 13 d. Sprendimą *Komisija prieš Italiją* (48/71, Rink. p. 529, 7 punktas).

28 — 1996 m. kovo 12 d. Sprendimas (C-441/93, Rink. p. I-1347, 60 punktas).

29 — 1976 m. gruodžio 13 d. Antroji Tarybos direktyva dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės, siekdamos tokias priemones suvienodinti, reikalauja iš Sutarties 58 straipsnio antrojoje pastraipoje apibrėžtų akcinių bendrovių, jų narių ir kitų interesų apsaugai, bendroves steigiant, palaikant ir keičiant jų kapitalą, koordinavimo (OL L 26, p. 1).

30 — Šiuo atveju prašymą dėl prejudicinio sprendimo pateikęs nacionalinis teismas nesutiko su Teisingumo Teismo aiškinimu ir atmetė ieškinį (duomenų bazė DEC-NAT, dos-Cour QP/02610-P1). Dėl sprendimo buvo pateiktas apeliacinis skundas; Graikijos teismas pateikė naują prašymą dėl prejudicinio sprendimo priėmimo (dos-Cour QP/03745-P1), kuris buvo atsiimtas šalims atsisakius ieškinio. Todėl Teisingumo Teismas neteko galimybės pasisakyti dėl pirmosios instancijos teismo pasipriešinimo.

32. Sprendime *Ruiz Bernáldez*[31] klausimai buvo pateikti baudžiamojo proceso prieš neblaivų vairuotoją, sukėlusį kelių eismo įvykį, metu. Nacionalinis teismas jam priteisė atlyginti padarytą materialinę žalą, tačiau nacionalinės teisės akto dėl civilinės atsakomybės draudimo, atleidžiančio draudiką nuo pareigos atlyginti nuostolius, jei vairuotojas buvo neblaivus, pagrindu atleido jo draudimo kompaniją nuo bet kokios pareigos atlyginti nuostolius.

Šiuo atveju Teisingumo Teismas aiškino Direktyvas 72/166/EEB[32] ir 84/5/EEB[33] taip, kad atsižvelgiant į siekiamą apsaugos tikslą transporto priemonių privalomas atsakomybės draudimas turi leisti, kad nelaimingo atsitikimo kelių eisme nukentėjusiems būtų atlyginta visa patirta žala asmeniui ir žala turtui ir kad privalomojo atsakomybės draudimo sutartis negali leisti, jog tam tikrais atvejais, ypač jei vairuotojas buvo neblaivus, draudikas būtų atleistas nuo pareigos atlyginti apdraustu automobiliu tretiesiems asmenims padarytą žalą asmeniui ir turtui. Taigi jis nacionaliniam teismui nurodė, kad draudimo kompanija turėjo atlyginti nukentėjusiems, net jei nacionalinės teisės aktai to nenumatė[34]. 1996 m. balandžio 30 d. Sprendime *La Audiencia Provincial de Sevilla*, remdamasis Teisingumo Teismo prejudiciniu sprendimu, nurodė draudikui atlyginti neblaivaus Ruiz Bernáldez padaryto eismo įvykio nukentėjusiajam žalą[35].

33. Sprendime *Draehmpaehl*[36] Teisingumo Teismas pareiškė, kad Direktyva 76/207/EEB[37] draudžia nacionalinės teisės įstatymų nuostatas, kurios skirtingai nei nacionalinės civilinės ar darbo teisės normos nustato maksimalią trijų mėnesinių atlyginimo dydžio sumą, kurios gali reikalauti norintis įsidarbinti asmuo, kuris buvo diskriminuojamas dėl lyties atrankos procedūros metu, jeigu jis įrodo, kad priešingu atveju būtų gavęs darbo vietą, arba šešių mėnesių, jei keli kandidatai siekia gauti žalos atlyginimą. Darbuotojas prašė jį įdarbinti pagal moterims pateiktą darbo pasiūlymą, paskelbtą laikraštyje, ir įmonė jam nei atsakė, nei grąžino

31 — 1996 m. kovo 28 d. Sprendimas (C-129/94, Rink.. p. I-1829, 24 punktas).

32 — 1972 m. balandžio 24 d. Tarybos direktyva dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su motorinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimu ir privalomojo tokios atsakomybės draudimo įgyvendinimu, suderinimo (OL L 103, p. 1).

33 — 1983 m. gruodžio 30 d. Antroji Tarybos direktyva dėl valstybių narių teisės aktų, susijusių su motorinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimu, suderinimo (OL L 8, 1984, p. 17).

34 — T. Tridimas, *Black, white and shades of grey: horizontality of directives revisited, Yearbook of European Law*, 21, 2001–2002, p. 327–354, ypač p. 352: „Bernáldez causes problems. It is clear that the insurance directives were relied upon to impose an obligation on a third party, i.e. the insurance company, which was not represented in the proceedings. The Court expressly held that Article 3(1) of the First Directive precludes an insurer from being able to rely on statutory provisions or contractual clauses to refuse to compensate third-party victims of an accident caused by the insured vehicle. How can this be distinguished from horizontal direct effect? The answer is with difficulty".

35 — Žr. DEC-NAT Teisingumo Teismo duomenų bazę, nuoroda: dos-Cour QP/02722-P1.

36 — 1997 m. balandžio 22 d. Sprendimas (C-180/95, Rink. p. I-2195, 37 ir 43 punktai).

37 — 1976 m. vasario 9 d. Tarybos direktyva dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaukštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu (OL L 39, p. 40).

dokumentus, kuriuos jis buvo pateikęs. Jis kreipėsi į teismą, teigdamas, jog jis buvo labiausiai kvalifikuotas ir kad jis buvo diskriminuojamas. Prejudicinio sprendimo aiškumas nepaliko *Arbeitsgericht Hamburg* didelio pasirinkimo.[38]

34. Pasisakydamas dėl Direktyvos 86/653/EEB[39] sprendime *Bellone*[40] Teisingumo Teismas nusprendė, kad ji draudžia nacionalinės teisės aktus, kurie komercinio atstovavimo sutarties galiojimą daro priklausomą nuo prekybos agentų įsiregistravimo registre. Italijos teisės aktai ne tik reikalavo šio įsiregistravimo prekybos rūmuose, bet ir sutarties galiojimą padarė priklausomą nuo jos įregistravimo registre, palikdami be teisinės apsaugos kiekvieną, neišpildžiusį šios sąlygos, ypač nutrūkus šalių santykiams. Faktiškai ginčas susijęs su prašymu atlyginti žalą, kurį agentas pateikė po atstovavimo sutarties, sudarytos su įmone, nutraukimo. Generalinis advokatas A. Saggio byloje *Océano Grupo Editorial* pateiktos išvados 35 punkte pabrėžė, kad sprendime *Bellone* Teisingumo Teismas nustatė nacionalinės teisės normos ir nagrinėjamos direktyvos neįveikiamą nesuderinamumą, dėl kurio buvo neįmanomas bet koks „Bendrijos teisę atitinkantis aiškinimas", ir prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam nacionaliniam teismui nustatė pareigą netaikyti savo pačios teisės sistemos normos[41].

35. Sprendime *Centrosteel*[42] išnagrinėtas klausimas, kuris yra pirmiau nagrinėto klausimo tęsinys. Kitas Italijos teismas, remdamasis principu, kad atsisakymas Teisingumo Teismo praktikoje pripažinti direktyvų tiesioginį horizontalų veikimą neleido jam netaikyti nacionalinės teisės normos, klausė Teisingumo Teismo, ar Sutarties nuostatos dėl įsisteigimo laisvės ir laisvo paslaugų teikimo, kurių tiesioginis taikymas nekelia abejonių, užkerta kelią nacionaliniam įstatymui, kuris įpareigoja kiekvieną, veikiantį kaip prekybos agentas, įsiregistruoti registre, bausdamas sutarčių, pagal kurias jis veikė, negaliojimu. Prejudicinė byla buvo išspręsta nurodant nacionaliniam teismui remtis gerai žinoma „Bendrijos teisę atitinkančio nacio-

38 — Žr. DEC-NAT Teisingumo Teismo duomenų bazę, nuoroda: dos-Cour QP/02961-P1. *Arbeitsgericht Hamburg* už akių priteisė iš įmonės atsakovės, kuri nedalyvavo nė vienoje proceso stadijoje, sumokėti suinteresuotam asmeniui 11 100 Vokietijos markių. Nors 1998 m. balandžio 29 d. Vokietijos teismo sprendimas nebuvo motyvuotas, o tai atrodo įprasta tokios rūšies procese, galima manyti, kad ši suma, kurios reikalavo ieškovas, yra trijų su puse mėnesio darbo užmokesčio dydžio. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo duomenimis, sprendimas nebuvo apskųstas apeliacine tvarka.

39 — 1986 m. gruodžio 18 d. Tarybos direktyva dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su savarankiškai dirbančiais prekybos agentais, derinimo (OL L 382, p. 17).

40 — 1998 m. balandžio 30 d. Sprendimas (C-215/97, Rink. p. I-2191, 18 punktas).

41 — Kai 1999 m. gegužės 5 d. *Bologna* civilinių bylų teismas priėmė savo sprendimą, jis pripažino, kad komercinio atstovavimo sutartis buvo galiojanti ir sukėlė šalims pasekmių, patenkino Bellone prašymą ir priteisė iš įmonės jam turimas sumokėti sumas. Jis motyvuojamojoje dalyje nurodė, kad vidaus teisės aktų numatyta sankcija, o būtent komercinio atstovavimo sutarties negaliojimas agentui neįsiregistravus registre, buvo nesuderinama su Bendrijos teisės sistema; kad nesuderinamumo atveju pastaroji turi viršenybę valstybių narių teisės atžvilgiu ir kad Teisingumo Teismo sprendimai veikia tiesiogiai, vadinasi, pagal jį nacionalinės teisės aktai, kurie komercinio atstovavimo sutarties galiojimą daro priklausomą nuo prekybos agentų įsiregistravimo registre yra netaikomi (dos-Cour QP/03475-P1). Be to, galiu nurodyti, kad Teisingumo Teismo duomenų bazėje DEC-NAT yra keletas *Cortedi Cassazione* sprendimų, panaikinančių teismų sprendimus, kuriais dėl neįsiregistravimo registre buvo atmesti komercinių agentų prašymai sumokėti priklausančias sumas vykdant komercinio atstovavimo sutartį. Žr. 1999 m. gegužės 15 d. (dos-Cour IA/18784-A, 2002 m. kovo 18 d. (dos-Cour IA-22741-A) ir 2002 m balandžio 17 d. (dos-Cour IA/22749-A) sprendimus.

42 — 14 išnašoje minėtas sprendimas *Centrostee*.

nalinės teisės aiškinimo" doktrina Direktyvos 86/653 numatytam tikslui pasiekti neaiškinant pirminės teisės. Tiek generalinis advokatas F. G. Jacobs savo išvados 5 punkte, tiek Teisingumo Teismas sprendimo 17 punkte pastebėjo, kad, priėmus sprendimą *Bellone, Cortedi Cassazione* pakeitė savo praktiką ir pripažino, kad teisinės pareigos įsiregistruoti registre nesilaikymas nedaro komercinio atstovavimo sutarties negaliojančia.

36. Neatsižvelgimas į šias Teisingumo Teismų praktikos tendencijas reikštų didelį žingsnį atgal Bendrijos teisės viršenybės principo supratimo atžvilgiu, sukompromituotų Teisingumo Teismo pastangas įtvirtinti vienodą Bendrijos teisės aiškinimą Europos Sąjungos teritorijoje, demoralizuotų nacionalinius teismus, jiems atliekant Bendrijos teisėjų funkcijas, ypač tuos, kurie laikėsi prejudiciniuose sprendimuose pateiktų svarbių nurodymų dėl jų teisės aktų „Bendrijos teisę atitinkančio aiškinimo".

Nes tai, kas mus traukia labiausiai, pasak Cicerono[43] – prisidėti prie žmogiškųjų išteklių gausinimo, mes stengiamės apsaugoti ir praturtinti žmonių gyvenimą savo patarimais bei pastangomis ir pati ši prigimtis mus skatina šiam malonumui, mes sekame paskui geriausius ir neklausome įspėjimo, kviečiančio atsitraukti, kuris priverstų grįžti atgal tuos, kurie jau yra priekyje.

37. Sprendime *Arcaro*[44], priimtame kitoje Italijos teismo inicijuotoje prejudicinėje byloje, vis dėlto buvo pripažinta, kad Bendrijos teisėje nėra mechanizmo, kuris leistų nacionaliniams teismams pašalinti vidaus teisės normas, priešingas direktyvos, kuria negalima pasiremti, nuostatai. Bet kartu buvo pripažinta, kad nacionalinio teismo pareiga atsižvelgti į direktyvos turinį, aiškinant savo nacionalinės teisės nuostatas yra apribota, kai dėl tokio aiškinimo asmeniui gali būti nustatyta neperkeltoje direktyvoje numatyta pareiga, juo labiau, kai remiantis direktyva gali būti nustatyta asmenų, kurie pažeidžia direktyvos nuostatas, baudžiamoji atsakomybė.

38. Tačiau šie sprendimo *Arcaro* teiginiai negali būti paprasčiausiai tik išplėtoti nagrinėjamose bylose, kaip to pageidauja kai kurios valstybės narės, dėl įvairių priežasčių:

Pirmiausia procesas, kuriame dalyvavo *Arcaro,* nebuvo ginčas tarp privačių asmenų, kadangi jis buvo apkaltintas baudžiamojoje

43 — Cicerones, *Apie Respubliką, Editorial Gredos,* Madrid, 1984, pirmas tomas, 2.2, p. 38.

44 — 1996 m. rugsėjo 26 d. Sprendimas (C-168/95, Rink. p. I-4705, 42 ir 43 punktai).

byloje. Taigi buvo siekiama, kad valstybė narė, kuri neįvykdė įsipareigojimo priderinti savo teisės aktų prie Direktyvų 76/464/EEB [45] ir 83/513/EEB [46], nepasinaudotų savo pažeidimu ir netaikytų baudžiamosios bausmės verslininkui, kuris pažeidė vieną iš jų nuostatų. Bet kuriuo atveju Teisingumo Teismas paskelbė, kad nacionalinio teismo pareiga atsižvelgti į direktyvos turinį, aiškinant savo nacionalinės teisės nuostatas, yra apribota bendrųjų teisės principų, kurie yra Bendrijos teisės dalis, būtent teisinio tikrumo ir negaliojimo atgal principų, ypač jei jie gali užtraukti baudžiamąją atsakomybę [47].

Antra, bylos *Arcaro* ir bylų, kurios pradėtos Vokietijos Raudonojo kryžiaus darbuotojams pareiškus ieškinius, aplinkybės labai skiriasi, kadangi pirmojoje Italijos teisės aktų leidėjas ėmėsi tik dalinio Sąjungos teisės perkėlimo, o Vokietijos Federacinė Respublika tam, kad visiškai įgyvendintų Direktyvą 93/104, priėmė specialų įstatymą, kurio 3 straipsnis tinkamai perima Bendrijos normos 6 straipsnio 2 dalies turinį, nustatydamas maksimalią 48 valandų savaitės darbo trukmę.

39. Taigi negalima teigti, kaip pabrėžia federacinė vyriausybė, kad jei *Arbeitszeitgesetz* 7 straipsnio 1 dalies 1 punkto a papunktis būtų panaikintas, nacionalinis teismas susidurtų su teisės spraga, kuri jį įpareigotų nustatyti baudas darbdaviui, remiantis Direktyva 93/104, kadangi jis galėtų pasiremti kita nacionalinės teisės nuostata, kuri yra teisės aktų, perkeliančių Bendrijos nuostatas, dalis [48] ir atitinka Bendrijos teisės

45 — 1976 m. gegužės 4 d. Tarybos direktyva dėl tam tikrų į Bendrijos vandenis išleidžiamų pavojingų medžiagų sukeltos taršos (OL L 129, p. 23).

46 — 1983 m. rugsėjo 26 d. Tarybos direktyva dėl kadmio išleidimo ribinių verčių ir kokybės siektinų normų (OL L 291, p. 1).

47 — 1987 m. birželio 11 d. Sprendimas *Pretore de Salò* (14/86, Rink. 1987, p. 2545, 20 punktas) ir 1987 m. spalio 8 d. Sprendimas *Kolpinghuis Nijmegen* (80/86, Rink. p. 3969, 13 punktas).

48 — Dalis doktrinos pasisako šia prasme. Žr. S. Faro, *La Cassazione torna a pronunciarsi sull'efficacia diretta "orizzontale" delle direttive comunitarie, Rivista italiana di diritto pubblico comunitario,* 1998 p. 1398–1407, ypač p. 1403–1404: „la previsione di questo obbligo [interpretare la norma nazionale in coerenza con quella contenuta in una directiva comunitaria] comporta, di fatto, il riconoscimento di un effetto orizzonatle "indiretto" delle direttive, indirecto in quanto la norma che trova applicazione al rapporto tra i privati è, in ogni caso, la norma nazionale"; G. Tesauro, *Diritto Comunitario, terza edizione,* CEDAM, 2003, p. 162–184, ypač p. 180: „I risultati pratici cui si previene con l'obbligo di interpretare il diritto nazionale in modo conforme alla norma di una directiva <...> non sono molto diversi da quelli che si realizzerebbero con l'affermazione pura e semplice dell'effetto orizzontale e verticale. Non e caso, dunque, la Corte ha talvolta trasformato il problema della portata dell'effetto directo della directiva in un problema di interpretazione conforme"; P. Rodiere, *Sur les effets directifs du droit (social) communautaire, Revue trimestrielle de droit européen,* 27 (4), 1994, p. 565–586, ypač p. 577: „L'opération consiste, donc, à substituer une norme de droit national conforme au droit communautaire à celle qui ne l'était pas. La norme à appliquer a un caractère national, le rôle du droit communautaire se borne à en opérer la désignation. Double avantage: peu importe qu'une directive communautaire ne puise créer directement des obligations pesant sur les particuliers, puisque on le demande au droit national"; C. W. A. Timmermans, *Directives: their effect within the national legal systems, Common Market Law Review,* 16, 1979, p. 533–555, ypač p. 551: „I do not exclude the possibility that, once the process of legal review of national law with regard to directives has become common practice, the Court of Justice will accept and even require such review also with regard to directives relating to horizontal relationships"; ir A. Bach, *Juristenzeitung,* 1990, p. 1113: „Die richtlinienkonforme Auslegung ebenso wie die Nichtanwendung gemeinschaftswidriger Normen können dabei erhebliche Auswirkungen auf die Rechte und Pflichten einzelner haben. Objektive Wirkungen sind durchaus auch zu Lasten Privater möglich".

aktų leidėjo nustatytą visuotinį įsipareigojimą[49], pagal kurį darbo laikas valstybėse narėse neturi viršyti šio valandų skaičiaus[50].

Šiuo atžvilgiu pritariu generalinio advokato W. Van Gerven išvados, pateiktos byloje *Marleasing*[51] 7 punkto antroje dalyje, vertinimui, jog nacionalinių teismų pareiga aiškinti savo teisės aktus pagal direktyvą jokiu būdu nereiškia jos tiesioginio veikimo tarp privačių asmenų. Priešingai, pačios nacionalinės teisės nuostatos yra taikomos, jas išaiškinus pagal direktyvą.

40. Taip pat reikėtų remtis pasisakiusių bylos šalių šioje proceso dalyje gausiai cituotais dviem sprendimais, tiek pritariant jų atitinkamiems argumentams, tiek jiems nepritariant. Kalbama apie sprendimus *CIA Security International*[52] ir *Unilever*[53], kurie, nors galėtų būti Teisingumo Teismo praktikos raidos gairės, nacionaliniams teismams taikant valstybių narių neįgyvendintas direktyvas, nėra labai naudingi atsakant į nagrinėjamą klausimą[54].

Abiejose bylose nacionaliniam teismui buvo atsakyta, kad jis ginče tarp privačių asmenų turėjo netaikyti nacionalinio techninio reglamento, priimto iš anksto nepranešus Komisijai, akivaizdžiai pažeidžiant Direktyvos 83/189/EEB[55] 8 ir 9 straipsnius, bet Teisingumo Teismas patikslino, kad jo praktika sprendime *Faccini Dori*[56] nebuvo tinkama

49 — Generalinis advokatas Alber pasisakė už sprendimą, kuris aprašytas byloje *Collino ir Chiappero* (2000 m. rugsėjo 14 d., C-343/98, Rink. p. I-6659) pateiktos jo išvados 25–31 punktuose, tuo atveju, kai nacionalinis teismas mano, kad ginčas yra tarp privačių asmenų. Priimdamas prejudicinį sprendimą, Teisingumo Teismas paliko nacionaliniam teismui pareigą patikrinti, ar darbuotojai galėjo remtis 1977 m. vasario 14 d. Tarybos direktyvos 77/187/EEB dėl valstybių narių įstatymų, skirtų darbuotojų teisių apsaugai įmonių, verslo ar verslo dalių perdavimo atveju, suderinimo (OL L 61, p. 26), nuostatomis prieš bendrovę, kuriai pagal koncesijos sutartį suteikta teisė teikti viešąsias telekomunikacijų paslaugas, kuri pakeitė anksčiau šias paslaugas teikusią viešąją įstaigą.

50 — Taip pat žr. generalinio advokato F. G. Jacobs pirmiau minėtoje byloje *Centrosteel* pateiktą išvadą ir generalinio advokato L. A. Geelhoed išvadą byloje *Marks & Spencer* (2002 m. liepos 11 d., C-62/00, Rink. p. I-6325, 42 punktas).

51 — Vienuoliktoje išnašoje minėtas sprendimas.

52 — 1996 m. balandžio 30 d. Sprendimas (C-194/94, Rink. p. I-2201).

53 — 2000 m. rugsėjo 26 d. Sprendimas (C-443/98, Rink. p. I-7535).

54 — M. López Escudero, *Efectos del incumplimiento del procedimiento de información aplicable a las reglamentaciones técnicas (Directiva 83/189/CEE), Revista de Instituciones Europeas*, 1996, p. 839–861, ypač p. 861: „Los particulares no pueden deducir derecho alguno de actos normativos comunitarios que, como la Directiva 83/189, establecen un procedimiento de información en el seno del cual las Instituciones comunitarias carecen de poder para determinar la compatibilidad con el derecho comunitario de las reglamentaciones nacionales notificadas. Por ello, considero que la utilización del principio del efecto directo para garantizar la efectividad de este tipo de normas comunitarias no es conveniente. El efecto directo no debe ser utilizado jurisprudencialmente para „enmendar" las deficiencias surgidas en la aplicación de cualquier tipo de normativa comunitaria".

55 — 1983 m. kovo 28 d. Tarybos direktyva, nustatanti informacijos apie techninius standartus ir reglamentus teikimo tvarką (OL L 109, p. 8).

56 — Pirmiau minėtas sprendimas *Faccini Dori*.

šiuo požiūriu, kadangi direktyvos nuostatų pažeidimas yra esminis procedūros trūkumas, ir kad šios nuostatos nesukūrė nei teisių, nei pareigų privatiems asmenims[57].

41. Tai, kad direktyvos nuostatos tiesioginis veikimas daro įtaką privačių asmenų, nedalyvaujančių vertikaliuose santykiuose, teisėms, nesutrukdė Teisingumo Teismui jo pripažinti. Šį teiginį patvirtina šie sprendimai: *Fratelli Costanzo*[58], kuriame aiškinamos Direktyvos 71/305/EEB[59] nuostatos ieškinyje dėl viešojo darbų pirkimo sutarties panaikinimo[60]; sprendimas *World Wildlife Fund ir kt.*[61], priimtas dėl kito ieškinio dėl panaikinimo, pateikto kelių asmenų, gyvenančių šalia oro uosto, ir dviejų aplinkos apsaugos asociacijų, kurie ginčijo projekto dėl įrenginių restruktūrizavimo leidimą; sprendimas *Smith & Nephew ir Primecrown*[62], kuriame pripažinta, kad leidimo prekiauti farmaciniu preparatu, išduoto pagal Direktyvą 65/65/EEB[63], turėtojas gali remtis jos nuostatomis nacionaliniame teisme leidimo, išduoto kompetentingos institucijos, remiantis ta pačia direktyva vienam iš jo konkurentų to paties pavadinimo patentuotam preparatui, galiojimui užginčyti, ar neseniai priimtas sprendimas *Wells*[64], kuriame pabrėžiama, kad vien tik neigiamos pasekmės trečiųjų asmenų teisėms, net jei jos yra neabejotinos, nepateisina atsisakymo leisti privačiam asmeniui pasiremti direktyvos nuostatomis prieš valstybę narę.

42. Taip pat nepritariu nuomonei tų, kurie mano, kad viršenybė gali būti priskiriama tik pirminei Bendrijos teisei ar daugių daugiausia reglamentui, kadangi tai yra norma, kuri buvo nagrinėjama sprendime *Simmenthal*[65]: šis atskyrimas pasirodė dirbtinis ir netikslus[66], nes šiame sprendime Teisingumo Teismas patvirtino tiek Sutarties, tiek tiesiogiai taikomų institucijų aktų viršenybę. Be to, kai Bendrijos norma draudžia valstybės narės teisės normą, turi būti remiamasi beveik

57 — Pirmiau minėto sprendimo *Unilever* 50 ir 51 punktai.

58 — 12 išnašoje minėtas sprendimas.

59 — 1971 m. liepos 26 d. Tarybos direktyva dėl viešojo darbų pirkimo sutarčių sudarymo tvarkos derinimo (OL L 185, p. 5).

60 — Pirmiau minėtas T. Tridimas: „Although [the Court] did not examine specifically the implications of allowing reliance on the directive, it did not consider as impermissible horizontal effect the adverse legal implications that would inevitably flow for the successful tenderer by the annulment of the tendering authority's decision".

61 — 1999 m. rugsėjo 16 d. Sprendimas *World Wildlife Fund ir kt.* (C-435/97, Rink. p. I-5613, 69–71 punktai).

62 — 1996 m. lapkričio 12 d. Sprendimas *Smith & Nephew ir Primecrown* (C-201/94, Rink. p. I-5819, 39 punktas).

63 — 1965 m. sausio 26 d. Tarybos direktyva dėl įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su patentuotais vaistais, nuostatų suderinimo (OL 22, 1965, p. 369).

64 — 2004 m. sausio 7 d. Sprendimas *Wells* (C-201/02, Rink. p. I-723, 57 punktas).

65 — 1978 m. kovo 9 d. Sprendimas *Simmenthal* (106/77, Rink. p. 629, 17 punktas).

66 — Žr. D. Simon, *La directive européenne, Dalloz*, 1997, p. 95: „L'obligation d'écarter les règles nationales contraires au droit communautaire s'impose au juge national en vertu du principe de primauté, y compris si la norme en cause est dépourvue d'effet direct".

prieš keturiasdešimt metų įtvirtintu viršenybės principu, kad ir koks būtų Bendrijos teisės šaltinis: Sutartis[67], reglamentas ar direktyva[68].

43. Šioje stadijoje neketinu ginti neperkeltų direktyvų, kurios atitinka Teisingumo Teismo praktikos nustatytas sąlygas, horizontalaus tiesioginio veikimo. Aš nesiekiu įpareigoti nacionalinių teismų taikyti šias normas, įžengdamas į nacionalinio įstatymo leidėjo kompetencijos sritį.

Vis dėlto negaliu sutikti ir su tais, kurie pabrėžia, kad šioje byloje nagrinėjamu atveju privatūs asmenys gali tik kelti valstybių narių atsakomybės klausimą dėl žalos, padarytos dėl įsipareigojimų, kurie tenka pagal Bendrijos teisę, neįvykdymo, kadangi, kaip Teisingumo Teismas siekė, šis sprendimas yra papildomo pobūdžio ir šiomis aplinkybėmis galimas tik tokiu atveju, jei kitos nacionalinės nuostatos, priimtos įgyvendinant Direktyvą 93/104, negali būti aiškinamos pagal jos turinį ir tikslą.

44. Nagrinėjamų bylų aplinkybėmis Teisingumo Teismui suteiktas vaidmuo užtikrinti vienodą Bendrijos teisės aiškinimą, ypač jo kompetencijos priimti prejudicinius sprendimus srityje, neleidžia jam nepalikti nacionaliniam teismui jokios kitos galimybės, nei taikyti vidaus teisės normą[69], priešingą Direktyvos 93/104 6 straipsnio 2 dalies formuluotei ir jos tikslui pagerinti darbuotojų saugą, higieną ir sveikatą[70].

45. Kadangi Direktyvos 93/104 6 straipsnio 2 dalis yra aiški, tiksli ir besąlygiška norma, nereikalaujanti jokio nacionalinės teisės aktų leidėjo įsikišimo[71], ir kadangi Vokietijos teismas gali remtis kitomis įstatymo dėl darbo laiko nuostatomis nei 7 straipsnio

67 — Žr. 1964 m. liepos 15 d. Sprendimą *Costa* prieš *ENEL* (6/64, Rink. p. 1141, ypač p. 1158–1160).

68 — 1979 m. balandžio 5 d. Sprendimas *Ratti* (148/78, Rink. p. 1629, 20–24 punktai). Bylos *Marleasing* išvados 9 punkte generalinis advokatas W. Van Gerven teigė: „Además, la directiva <...>, por formar parte del derecho comunitario, en principio prevalece sobre todas las disposiciones de derecho nacional. Esto es válido, especialmente, cuando se trata de disposiciones nacionales que <...> tienen relación con el ámbito regulado por la directiva".

69 — S. Prechal, *Directives in European Community Law. A Study of Directives and Their Enforcement in National Courts, Clarendon Press Oxford*, 1995, p. 229: „The domestic courts are here operating within the context of Community law. For this very reason Community law and, specially Article 5 of the Treaty, may not only require them to do something positive but may also stop them if they should transcend the limits of what is considered as acceptable under Community law".

70 — K. Lenaerts, *L'égalité de traitement en droit communautaire. Un principe unique aux apparences multiples, Cahiers de droit européen*, 1991, p. 3–41, ypač p. 38: „Le juge aura généralement tendance à interpréter la norme nationale concernée dans le sens de la directive et de garantir de la sorte l'effet utile de la directive dans les relations entre particuliers"; P. E. Morris, *The direct effect of directives — some recent developments in the European Court, The journal of business law*, 1989 m. gegužės mėn., p. 233–245, ypač p. 241: „If national judiciaries respond positively to this exhortation something approaching horizontal direct effect may be achieved by a circuitous route. The substantive contents of directives could gradually percolate into private legal relationships without the problems which investing directives with horizontal direct effect would bring in its train, most notably the erosion of legal certainty, the risk of a national judicial revolt and the distortion of article 189".

71 — 1996 m. kovo 5 d. Sprendimas *Brasserie du pêcheur ir Factortame* (C-46/93 ir C-48/93, Rink. p. I-1029, 22 punktas).

1 dalies 1 punkto a papunkčiu, nėra reikalo skatinti darbuotojus teikti ieškinį dėl žalos atlyginimo prieš valstybę.

46. Turiu pridurti, kad nacionalinis teismas, aiškindamas direktyvą perkeliančias vidaus teisės normas, turėtų atsižvelgti į Direktyvos 93/104 tikslą apsaugoti darbuotojus kaip labiausiai pažeidžiamą darbo santykių šalį [72]. Pats Teisingumo Teismas sprendime *Unilever* [73] siekė pabrėžti skirtumą tarp direktyvų, kurios sukuria teises ir pareigas privatiems asmenims, ir tarp tų, kurios jų nesukuria.

47. Taigi atrodo savaime suprantama siūlyti *Arbeitsgericht Lörrach* prisiimti Bendrijos įsipareigojimus, sekant *Juzgado de Primera Instancia de Oviedo, Tribunal Superior de Justicia de Cataluña, Juzgado de Primera Instancia nº 35 de Barcelona, Audiencia Provincial de Sevilla, Arbeitsgericht Hamburg, Tribunale Civile de Bologna, Corte di Cassazione de la Republica Italiana* ir *Pretore de Brescia.*

48. Dėl nurodytų priežasčių siūlyčiau Teisingumo Teismui nutarti, kad Direktyvos 93/104 6 straipsnio 2 dalis užkerta kelią taikyti *Arbeitszeitgesetz* 7 straipsnio 1 dalies 1 punkto a papunktį, leidžiantį kolektyvine sutartimi ar įmonės susitarimu prailginti darbo laiką iki 10 valandų per dieną, jeigu darbo laiką sudaro reguliarūs ir pakankamai ilgi darbo nuolatinėje tarnyboje laikotarpiai tuo atveju, jei valstybė nepasinaudojo šios direktyvos 18 straipsnio 1 dalies b punkto i papunktyje numatyta galimybe.

Vadinasi, Raudonojo kryžiaus kolektyvinės sutarties tą 14 straipsnio dalį, kuri remiasi *Arbeitszeitgesetz* 7 straipsniu, reikėtų aiškinti taip, kad darbuotojai neturi būti verčiami dirbti ilgiau nei 48 valandas per savaitę, atsižvelgiant į Direktyvos 93/104 16 straipsnio 2 dalies ir 17 straipsnio 4 dalies nuostatas dėl pamatinio laikotarpio nustatymo vidutinei trukmei apskaičiuoti.

72 — Kai kurie autoriai pabrėžia, kad tam tikros teisinės sistemos srityse, įskaitant darbo teisę ir vartotojų apsaugą, kurios reglamentuoja santykius tarp asmenų, yra lanksčios ir be didelių problemų leidžia aiškinti nacionalines normas, atsižvelgiant į Bendrijos teisę, kurios prisideda ją plėtojant. Žr. G. C. Rodríguez Iglesias ir K. Riechenberg, *Zur richtlinienkonformen Auslegung (Ein Ersatz für die fehlende horizontale Wirkung?), Festschrift für Ulrich Everling, vol.* II, p. 1229: „Es gibt Rechtsgebiete, die so flexibel ausgestaltet sind, dass eine Auslegung der einschlägigen innerstaatlichen Vorschriften im Lichte des Gemeinschaftsrechts ohne größere Schwierigkeiten möglich ist. Ein gutes Beispiel für eine Rechtsgebiet, das in allen Mitgliedstaaten in den letzten Jahren tiefgreifende Änderungen erfahren hat, ist das Arbeitsrecht. Auch jüngere Rechtsgebiete, wie das Verbraucherschutzrecht, dürften für eine solche Rechtsfortbildung offen sein".

73 — 53 išnašoje minėtas sprendimas.

IV — Išvada

49. Remdamasis šiais argumentais, Teisingumo Teismui iš naujo siūlau taip atsakyti į nagrinėjamoje byloje *Arbeitsgericht Lörrach* pateiktą trečią klausimą:

„1993 m. lapkričio 23 d. Tarybos direktyvos 93/104/EB dėl tam tikrų darbo laiko organizavimo aspektų 6 straipsnio 2 dalis net tais atvejais, kai valstybės narės numato išimtis pamatiniam laikotarpiui, numatytam šios direktyvos 16 straipsnio 2 dalyje, yra aiški, tiksli ir besąlyginė. Be to, ji pripažįsta teises privatiems asmenims, todėl ja galima remtis nacionaliniuose teismuose, kai valstybė narė tinkamai ir laiku jos neperkėlė. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad pagrindinės bylos yra procesas tarp privačių asmenų, darbuotojai negali pasiremti šios nuostatos tiesioginiu veikimu.

Direktyvos 93/104 6 straipsnio 2 dalis užkerta kelią taikyti *Arbeitszeitgesetz* 7 straipsnio 1 dalies a punktą, leidžiantį kolektyvine sutartimi ar įmonės susitarimu prailginti darbo laiką iki 10 valandų per dieną, jeigu darbo laiką sudaro reguliarūs ir pakankamai ilgi darbo nuolatinėje tarnyboje laikotarpiai, tuo atveju, jei valstybė nepasinaudojo šios direktyvos 18 straipsnio 1 dalies b punkto 1 papunktyje numatyta galimybe. Vadinasi, Vokietijos Raudonojo kryžiaus darbdavių, darbuotojų ir mokinių darbo sąlygų kolektyvinės sutarties tą 14 straipsnio dalį, kuri remiasi *Arbeitszeitgesetz* 7 straipsniu, reikėtų aiškinti taip, kad darbuotojai neturi būti verčiami dirbti ilgiau nei 48 valandas per savaitę, atsižvelgiant į Direktyvos 93/104 16 straipsnio 2 dalies ir 17 straipsnio 4 dalies nuostatas dėl pamatinio laikotarpio nustatymo vidutinei trukmei apskaičiuoti."